

Yalçinkaya, Ali Can – Szentgyörgyi Szilárd – Parapatics Andrea

Török jövevényszók adaptációja: egy vizsgálat eredményeinek alkalmazási lehetőségei a magyar nyelvi órán

A tanulmány nyugati ötörök jövevényszók adaptációjának folyamatával és a téma tanításának lehetőségeivel foglalkozik. A dolgozat első, elméleti része rövid összefoglalót nyújt a nyelvrokonság és a török jövevényszók kutatásáról, majd az adaptációs folyamatokat vizsgáló kvantitatív jellegű kutatás legfőbb eredményeiről. A dolgozat második felében a nyelvtörténet témakörének iskolai tanítása során alkalmazható feladatokat mutat be, amelyek az említett kutatás eredményeinek a felhasználásával születtek. Céljuk, hogy segítsék a szókölcsönzés folyamatának megértését, néhány jövevényszó emlékezetbe vésését, felkeltsék az érdeklődést a magyar és más nyelvek történetének a vizsgálata, de akár a mai török nyelv és kultúra megismerése iránt.

Bevezetés

A magyar nyelvben nagy számban található török eredetű szavak, amelyek a történelem különböző szakaszaiban különböző török nyelvű csoportokkal való érintkezés révén kerültek a nyelvbe. A jövevényszók sokasága és a török nyelveknek a magyarhoz való viszonylagos hasonlatossága miatt néhány szakember – különösen a 19. század végén és a 20. század elején – nyelvrokonságot feltételezett a két nyelv között. Vámbéry Ármin (1870) szavak összehasonlításával igyekezett bizonyítani azt, hogy a magyar egy olyan kontaktusnyelv, amelynek két őse van, és egyaránt tartalmaz uráli és török vonásokat. Budenz József keményen bírálta Vámbéry nézeteit, és mintegy feleletként írt munkájában (1871–1873) amellet érvelt, hogy a magyar valamennyi török eredetű szava kölcsönző, és nem a két nyelv rokonságából adódik. Vámbéry válaszul (1882) megtámadta a finnugor elméletet, ezzel egy közel két évszázados tudományos vitát indított el, amelyet ma „ugor–török háború”-ként ismerünk (Budenz 1883a és 1883b).

A vita azzal zárult, hogy az ugor nézőpontot tudományos körökben elismerték, és a tudomány a magyar nyelvet a mai napig finnugor nyelvként tartja számon, amelynek török eredetű szavai – a többnyire ogur nyelvekből kölcsönzött (lásd alább) – jövevényszók. Az uráli és a török nyelveket kontaktusnyelvészeti szempontból olyan szomszédos csoportként kezelik, amelyek inkább nyelvszövetséget (Sprachbund) alkotnak, és nem állnak egymással rokonságban (például Helimski 2003).

A magyar nyelv török eredetű szavairól

A magyar nyelv a török nyelvcsalád számos ágával érintkezett a történelme során. Kiemelkedő ezek közül a besenyő és az oszmán török az oguz ágból, a kun a kipcsak ágból, valamint a bolgár-török és a kazár az ogur ágból (az utóbbi besorolása azonban vitatott) (például Róna-Tas 2007). A török nyelvek közül a nyugati ótörök ágba tartozó ogur nyelv volt a legnagyobb hatással a magyar szókészletre, amellyel jóval a honfoglalás előtt került érintkezésbe a magyar. Közismert, hogy a magyarok nemzetközi megnevezésére használt *ungar* szót is az *onoğur* névből származónak tartják, amelynek jelentése 'tíz törzs' vagy 'tíz nyíl' (például Benkő–Samu 1972). „Az ogur török nomádok a hun népvándorlásokkal nyugatra érkezve kerültek kapcsolatba a magyarok őseivel. Ez a kapcsolat, amelynek részletei és pontos kronológiája számunkra ismeretlen, kulturálisan meghatározó lehetett a magyarok ősei számára, akik lovasnomád sztyeppéi néppé váltak, és teljesen a mai Baskíriának – a középkori források *Magna Hungariá*-jának – sztyeppéire érkeztek” (Golden 1992: 261, a szerzők fordítása; a témát érintő régészeti adatok rövid összegzéséhez Gágó 2021).

A török nyelvcsalád alapvetően két fő ágra, a köztörökre és az ogurra osztható, és a köztörök ágba tartozó valamennyi török nyelv lényegesen különbözik az ogur ágba tartozóktól (például Gerstner 2018: 252–253; Johanson 2020). Az ogur ág egyetlen máig fennmaradt nyelve a csuvas (például Savelyev 2020: 446), amelyet leginkább a Csuvas Köztársaságban beszélnek mintegy egymillióan (például Alòs i Font 2014: 53). A magyar nyelv török jövevényszóinak többsége feltehetően csuvas eredetű (például Berta–Róna-Tas 2002: 47).

A kölcsönszavak gyakran fonetikai asszimiláción mennek keresztül ahhoz, hogy az átvevő nyelv fonetikai-fonológiai rendszerébe illeszkedjenek. Ez alól a magyar nyelv nyugati ótörök, illetőleg ogur eredetű szóállománya sem kivétel. Megjegyzendő azonban, hogy ezeket a változásokat nem csupán az asszimilációra való törekvés motiválja, valamint a kölcsönszókon túl a nyelv bármelyik más szavainál is előfordulnak eredettől függetlenül (Wieland 2012: 364).

Mindezek alapján egy – a jelen dolgozat alapjául szolgáló – kvantitatív vizsgálatban (többek között) azt tűztük ki célul, hogy a Levenshtein-távolságképlet (például van der Ark et al. 2007; Stachowski 2010, 2011; McCoy–Frank 2018) alkalmazásával számszerűsítsük a magyar nyelv nyugati ótörök jövevényszavainak adaptációs rátáit, valamint feltárjuk az átvétel mintáit és szabályait (a kutatás részleteiről Yalçinkaya 2024). Az eredmények egyrészt fontos adalékokkal és számos újdonsággal szolgálhatnak az ősmagyar nyelvi kutatásokhoz. „[A] honfoglalás előtt a magyarba került jövevényszavak között elsősorban többségben vannak az ótörök eredetűek az összes többivel szemben. Ez pedig azt jelenti, hogy az ótörök jövevényszók kulcsszerepet játszanak az ősmagyar nyelvi kutatásokban” (Kiss 2018: 226; Gerstner 2018: 252).

A kutatás eredményei az iskolai anyanyelvi órákon, a nyelvtörténet témakör tanításakor is hasznosíthatók, ezért a következőkben ehhez mutatunk be néhány ötletet. Ez azért is fontos, mert a témakör, azon belül pedig – többek között – a szókészlettörténet tárgyalása közismerten és általában méltatlanul háttérbe szorul mind a köznevelésben, mind a tananyagfejlesztésben (friss kivétel például Sarnyai 2022), noha a Nemzeti alaptanterv korábbi és újabb kiadásai is kötelező ismeretanyagként jelölik meg őket.

A kutatás eredményeiből

„Az évszázadok során a magyarságot három különböző időszakban érte török nyelvi hatás. Az első és egyben legfontosabb szakasz az 5. századtól a 9. század végéig (a honfoglalásig) tartott. [...] A honfoglalás előtti török jövevényszókat sokféle fogalmi csoportba sorolhatjuk. Ez is jól utal arra a mély gazdasági, társadalmi és szellemi hatásra, amely a magyar népet és nyelvét ebben az időszakban érte” (Gerstner 2018: 252).

A vizsgálathoz használt adatok forrása Róna-Tas András és Berta Árpád (2011) hatalmas lélegzetű, kétrészes etimológiai szótára volt. A szótár 384 nyugati ótörök minősítésű jövevényszót tartalmaz, amelyek közül 377 rekonstruált szó. Megjegyzendő, hogy e címszavak viszonylag nagy részének török eredete kétséges, de legalábbis csupán lehetséges. A vitatott eredetű szavak török eredete mindenesetre meglehetősen valószínű (Róna-Tas–Berta 2011: 1489; a szótár kérdéses lexémáinak elemzéséhez Honti 2017). A lexémák egy része archaikus vagy nyelvjárási elem, legtöbbjük viszont a mai magyar köznyelvi szókészlet része.

A 377 nyugati ótörökből átvett (rekonstruált) magyar szó és ezek mai magyar alakja közötti átlagos kiejtési távolság – a fent említett, ám itt nem részletezett módszerrel történő elemzés alapján – 28,67%. Mivel a török jövevényszók a magyarban általában nem vagy nehezen ismerhetők fel a török anyanyelvű beszélők számára (Navracsics 2016: 15), ez a szám első látásra alacsonynak tűnhet. Meg kell jegyezni azonban, hogy a legtöbb török nyelv (a csuvas kivételével minden mai török nyelv) meglehetősen különbözik az ogur ág nyelveitől, kölcsönös érthetőségük erősen korlátozott. Feltételezhető, hogy az ogur ágba tartozó egyetlen még létező csuvas nyelv beszélői a fentiekben jelzettnek megfelelő mértékben, jobb arányban ismerik fel a magyarban előforduló török eredetű kölcsönzőkat, ám ennek igazolásához természetesen további kutatások szükségesek (Berta–Róna-Tas 2002; Alòs i Font 2014).

Az eredmények alapján több adaptációs minta is megfigyelhető a nyugati ótörök eredetű magyar jövevényszók és mai magyar ejtésük esetében (a példákat lásd alább). A példák forrásnyelvi elemei a magyarba került rekonstruált alakok (ÚESz). Egyes esetekben gyakran több szabályos hangváltozás is megfigyelhető, így több mintára is példaként szolgálhatnak. A magyarázatok értelmezésének megkönnyítéséhez a lista végén a nemzetközi fonetikai ábécé (IPA) táblázatát (1. ábra) is közöljük, elsősorban a mássalhangzók (consonants, a táblázat tetején) és a magánhangzók (vowels, a táblázat közepén, jobb oldalon) képzési jegyei és jelölésük visszakövetéséhez.

1) Nehéz szótagok: olyan szótagok létrehozása, amelyek vagy hosszú magánhangzót tartalmaznak, vagy pedig kettőzött mássalhangzóra vagy mássalhangzó-torlódásra végződnek. Ez a minta a 377 vizsgált szó több mint a felében érvényesül, például *szakáll* < **saqal* (kettőzött mássalhangzó); *bilincs* < **biličäk*, *gyöngy* < **jinjü*, *szárny* < **šarın* vagy **šayrın*, *térd* < **tēr* (mássalhangzó-torlódás).

2) Nazálisok lágyítása, „jésítés”-e, amely a magyar fonológia jól ismert, kötelezően végbemenő szabálya (Siptár 1994: 5–32), valamint az /ŋ/, az *n*-nél hátrébb képzett mély orrhang alveolarizációja, azaz fogmederhangként való képzése (például a *ng* hangkapcsolat ejtésekor).

Az előbbi folyamat a vizsgált minta több mint a felénél megfigyelhető, jellemzően a szó végén, például *boszorkány* < **basarkan*, *bövény* < **bülän*, *sárkány* < **šaraqan* vagy **šarqan*; szóbelseji helyzetben például *szúnyog* < **sinīq* vagy **sinuq*. Az utóbbi folyamat csak néhány szópárnál fordul elő, például vélhetően az *enged* < **erŋ*- esetén.

3) A zöngés veláris réshang, egy, a beszélt nyelvekben igen ritka mássalhangzó kérdése, amely a törökben előfordul, a magyarban nem. Ezt szintén helyettesíteni kellett, például az *ágyú* < **aldaŷ*, *bátor* < **baŷatur* és *borjú* < **burayū* szavak átvételekor.

4) A kerekítetlen magánhangzók labializációja, például a nyugati ötörök /a/ helyetti /ɒ/ vagy /o/ (például *alma* < **alma*), illetve az /e/ vagy az /i/ helyetti /ø/ vagy /y/ ejtése a magyarban (például *szőlő* < **šiy-läk*). Ez a minta szintén megfigyelhető a vizsgált adatok közel a felében.

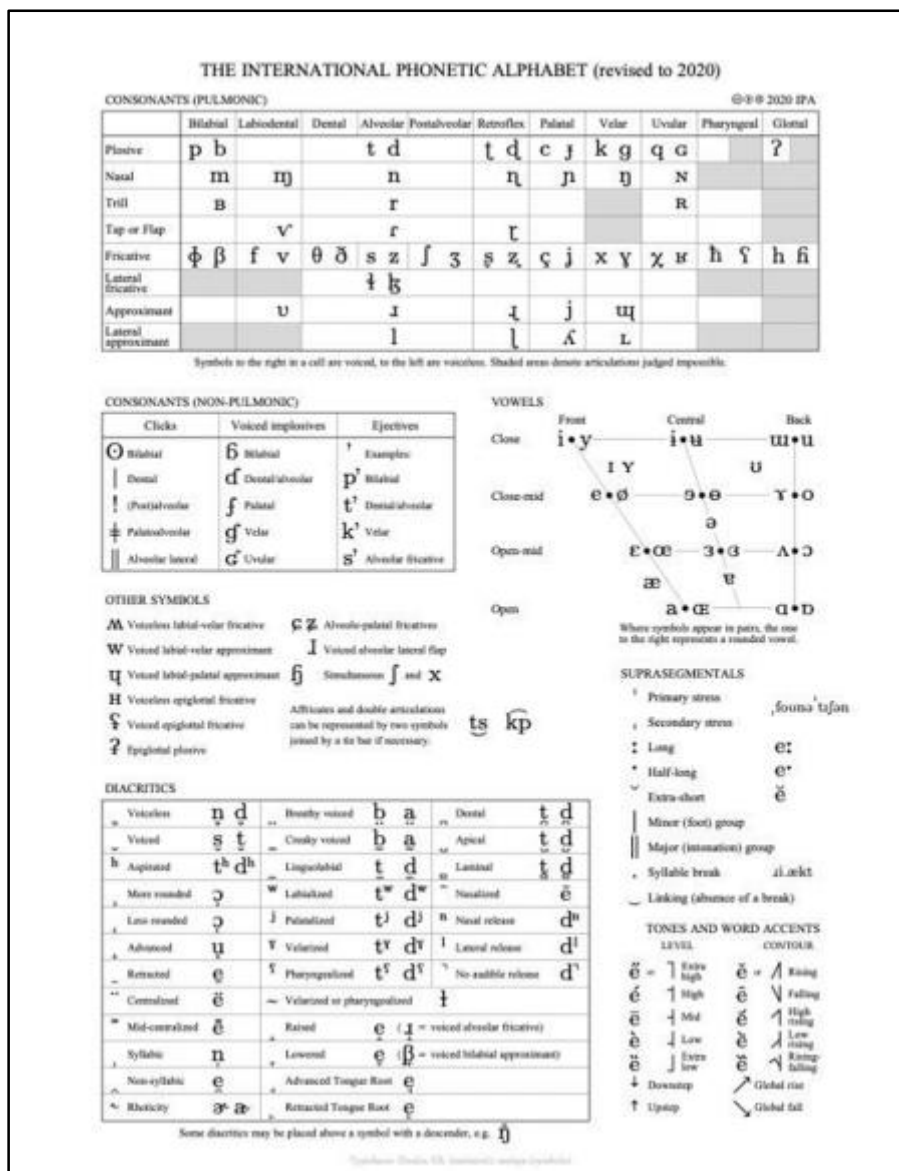
5) Palatális, lágyított /j/–/j/ megfeleltetés, azaz a mai törökben *y* grafémával jelölt, lágyított *j* hang *gy*-ként való ejtése. Ez kizárólag szókezdő helyzetben fordul elő, például *gyapjú* < **ĵapayū*, *gyárt* < **ĵarat*, *gyertya* < **ĵarta*.

A következő három minta általában nem az adaptáció, hanem leginkább a kölcsönzés során figyelhető meg, de néhány eset az adaptáció folyamatát is példázza:

6) A felső nyelvállású hátsó kerekítetlen magánhangzó, a veláris *j* kérdése. A mai török írásrendszerben *ı*-vel jelölt /ɯ/ (a turkológiában /i/, például Erdal 2004: 52) hangot a magyar nyelvtörténészek többsége szerint a magyar magánhangzórendszer is tartalmazta az ómagyar kor elejéig. Azóta azonban átalakult, és hangsúlyos helyzetben palatális *i*-vé, hangsúlytalanban *u*-vá vált, sőt az ómagyar magánhangzórendszer teljes átszerveződéséhez vezetett. (A kérdéses hang képzési jegyeivel, realizációival, a magyar nyelv korábbi állapotaiban való létével és szerepével kapcsolatos nézetekhez például Kiss–Pusztai 2003; Kis 2005; É. Kiss et al. 2013; Kiss–Pusztai 2018). E hang adaptációjáról lehet szó például az *ács* < **ayačči* vagy a *gyopár* < **ĵipar*, de a korábban említett *gyöngy*, *szárny* és *szúnyog* esetén is.

7) Az /a/ és /æ/ magánhangzók nyelvállásának módosulása, például a *gyermek* < **ĵärmük* vagy az *őrül* < **äβril*- szavak esetén.

8) A /tʃ/–/ʃ/ megfeleltetés, például a *koporsó* < **qopurčaq* ('láda' jelentésben), *kos* < **koč* és talán az *olcsó* < **ušaŋ* szavaknál.

1. ábra

A nemzetközi fonetikai ábécé (IPA) (1)

Néhány feladat a (nyugati ótörök) jövevényszókkal való ismerkedéshez

A feladatok nagyrészt ismert módszereken alapulnak, tartalmukat tekintve saját fejlesztésűek. Tisztában vagyunk azzal, hogy a magyar nyelv (nyugati ótörök) jövevényszóinak a kérdése – érthető módon – erősen periférikus az általános és a középiskolában, sőt már az is példaértékűnek számíthat, ha a jövevényszók vagy a nyelvtörténet témaköre egyáltalán helyet kap az anyanyelvi órán. Az alábbi ötleteket azzal a szándékkal közöljük, hogy közülük válogatva valamelyest megkönnyítsék a tanulók számára a szókölcönzés folyamatának a megértését, néhány példa emlékezetbe vésését, és igény szerint kiegészítsék az alaps ismereteket (számos további – és más – török jövevényszóhoz lásd Gerstner 2006: 442–444 és 2018: 252–253; Róna-Tas–Berta 2011 és Honti 2017). Ezen túl az első feladat egy másik magyar nyelvi témakör, a nyelvrokonság vizsgálatának a tanításához is adalékot nyújthat. Az utolsó három feladat a szótárhasználati kompetenciát fejleszti (Gonda 2009), miközben

megismerteti a tanulókkal az Új magyar etimológiai szótár (ÚESz.) internetes felületét (2). A zárt végű feladatoknak a megoldása is szerepel szögletes zárójelben.

- 1) Olvasd el a szövegrészletet, és válaszolj az alábbi kérdésekre! [A szövegrészlet a jelen tanulmány Bevezetése.]
- *Igaza volt-e Vámbéry Árminnak abban, hogy a magyar nyelv török eredetű szavai a két nyelv rokonságából adódnak?* (Nem volt igaza.)
 - *Melyikük képviselte a finnugor elméletet: Vámbéry vagy Budenz?* (Budenz.)
 - *Rokonságot jelent-e a nyelvszövetség?* (Nem jelent rokonságot.)
 - *Hogyan nevezzük azokat a török (és más, idegen) eredetű szavakat, amelyek ma a magyar szókészletnek is részei?* (Jövevényszóknak.)

- 2) A magyar nyelv a török nyelvcsalád számos ágával érintkezett a történelme során. Közülük a nyugati ótörök ágba tartozó ogur nyelv volt a legnagyobb hatással a magyar szókészletre, amellyel jóval a honfoglalás előtt került érintkezésbe a magyarság. Az itt felsorolt szavak az eddigi kutatások szerint mind nyugati ótörök eredetűek a magyarban.

alma, bilincs, érdem, erő, gyertya, gyümölcs, sárkány, szárny, szúnyog, térd

- a) Alkoss olyan, nyelvtanilag helyes mondatokat, amelyekben minél több szó szerepel ezek közül! A szavakat toldalékolhatod a mondatba illesztésükhöz, sorrendjükön változtathatsz, és ha szükséges, legfeljebb egy másik, a listában nem szereplő szót is használhatsz mondatonként.
- b) Válassz ki egyet az általad kitalált mondatok közül, és rajzolj hozzá illusztrációt!

- 3) Amikor egy nyelv egy másiktól kölcsönöz szavakat, ezek egy része módosul. Néha azért, hogy az átvevő nyelv rendszerébe illeszkedjen. Ilyen eset lehet például, ha az átvett szóban olyan hang van, amely az átvevő nyelvben nem szerepel, és a beszélők ki sem tudják ejteni. A legtöbb esetben azonban azért változnak, amiért a nyelv bármelyik más része is: mert ez az élő nyelvek természetes tulajdonsága. Az idő múlásával azután is változhatnak még a szavak, miután az átvevő nyelvbe kerültek.

Keress meg a nyugati ótörökből a magyarba került szavak feltételezett régi kiejtésének a mai párját! Kösd össze azokat a szavakat, amelyeket pároknak gondolsz! Majd keress rá az Új magyar etimológiai szótárban (2) a mai magyar alakra! Írj a táblázatok utolsó oszlopába legalább egy számodra érdekes információt, amelyet a szócikkből tudtál meg! Mivel a régi alakokról csak feltételezéseink vannak, csillaggal különböztetjük meg azoktól az alakoktól, amelyekről – elsősorban írásos emlékek birtokában – bizonyosat tudunk.

a)

A magyarba átkerült rekonstruált alak	Mai magyar szó	Az ÚESz. információja
*järmük	gyümölcs	
*jarta	kos	
*bülän	gyertya	
*koč	gyermek	
*jimiš	bövény	

[Megoldás: gyümölcs – *jimiš, kos – *koč, gyertya – *jarta, gyermek – *järmük bövény – *bülän.]

b)

A magyarba átkerült rekonstruált alak	Mai magyar szó	Az ÚESz. információja
*arīslan	gyapjú	
*japayū	alma	
*bayatur	apró	
*alma	oroszlán	
*opraq	bátor	

[Megoldás: gyapjú – *japayū, alma – *alma, apró – *opraq, oroszlán – *arīslan, bátor – *bayatur.]

- 4) Találd ki, milyen mai magyar szó lett az alábbi, nyugati ótörökből átvett, feltételezett (rekonstruált) alakokból! Mivel a régi alakokról csak feltételezéseink vannak, csillaggal különböztetjük meg azoktól az alakoktól, amelyekről – elsősorban írásos emlékek birtokában – bizonyosat tudunk.

A magyarba átkerült rekonstruált alak	Mai magyar szó
*basarkan	
*kičīn	

A magyarba átkerült rekonstruált alak	Mai magyar szó
*saqal	
*šaraqan	
*sūr	
*jārmūk	

[Megoldás: *boszorkány, kicsi, szakáll, sárkány, szűr, gyermek*. Segítségként vagy az ellenőrzéshez ezúttal is használható az Új magyar etimológiai szótár internetes felülete (2).]

5) Mai török nyelvlecke

- a) Hallgasd meg az alábbi mai török szavakat, és találd ki az eddig tanultak alapján, hogy melyik mai magyar szavunk forrásai!

kapı, süpür, çok, satıcı, elma, arslan, balta, arpa, buğday, erdem

- b) [Megoldás: *kapu, söpör, sok, szatócs, alma, oroszlán, balta, árpa, búza, érdem*. A feladathoz meghallgathatjuk a tanulókkal a szavak kiejtését a Google Translate (3) használatával úgy, hogy a forrásnyelvet törökre állítjuk, a szavak fordítását pedig letakarjuk.]
- c) Alkoss egy olyan mondatot, amelyben a szavak valamennyi magyar megfelelője szerepel! A szavakat toldalékolhatod a mondatba illesztésükhöz, a sorrendjükön változtathatsz, és ha szükséges, legfeljebb két másik, a listában nem szereplő szót is betehetsz a mondatba.
- d) Másold be a mondatod a Google Translate honlapra vagy applikációba, és fordítsd le törökre! Hallgasd meg a kiejtését, és jegyezd meg a mondatot! Ha van török nyelven tudó ismerősöd, kérd meg, hogy ellenőrizze a mondat nyelvtani helyességét!
- e) Rajzolj illusztrációt a mondatodhoz!

Összegzés

A rövid elméleti bevezető és az azt követő gyakorlatok a nyelvtörténet témakör tanításához, azon belül is a jövevényszók adaptációjának és változásainak a magyarázatához kívánnak segédletet nyújtani. Fontosnak tartjuk ugyanis, hogy a jelen tanulmányban csupán érintőlegesen bemutatott, teljes mértékben elméleti jellegű kutatás eredményei a gyakorlatban, így például az iskolai anyanyelvi nevelés számára is hasznosíthatók legyenek. A Levenshtein-algoritmus módszerét általában nem jövevényszók szerkesztési távolságának a vizsgálatára használják. A távolságképlettel, sőt annak is egy finomított változatával végzett kutatásra épülő feladatok reményeink szerint érdekessé, figyelemfelkeltővé és emlékezetessé teszik a témakör kapcsán elsajátítandó, illetve elsajátítható ismereteket. Emellett

képesek érzékeltetni a tanulókkal, hogy az ilyen jellegű, gyakran „felesleges”-nek tartott tudás akár gyakorlati haszonnal is járhat, például egy újabb idegen nyelvvél való ismerkedés során.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönjük Róna-Tas András és Siptár Péter professzor uraknak és egy anonim bírálónak a dolgozat alapjául szolgáló kutatás elmélyült és precíz értékelésében nyújtott, rendkívül hasznos megjegyzéseit, továbbá P. Kocsis Rékának és Gerstner Károlynak a jelen cikkhez fűzött segítő észrevételeit.

Irodalom

- Alòs i Font, Hèctor 2014. Chuvash Language in Chavashia's Instruction System: An Example of Educational Language Policies in Post-Soviet Russia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe: JEMIE* 4: 52–84.
- van der Ark, René – Menecier, Philippe – Nerbonne, John – Manni, Franz 2007. Preliminary Identification of Language Groups and Loan Words in Central Asia. In: Osenova, Petya – Hinrichs, E. – Nerbonne, J. (eds.) *Proceedings of the RANLP Workshop on Computational Phonology*. Borovetz. 13–20.
- Benkő, Loránd – Imre, Samu 1972. *The Hungarian Language*. Mouton – The Hague – Akadémiai Kiadó. Budapest–Paris.
- Berta Árpád – Róna-Tas András 2002. Old Turkic Loanwords in Hungarian. Overview and Samples. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 55: 43–67. <https://doi.org/10.1556/AOrient.55.2002.1-3.5>
- Budenz József 1871–1873. Jelentés Vámbéry Á. magyar-török szóegyeztéseiről. *Nyelvtudományi Közlemények* 10: 67–135.
- Budenz József 1883a. Felelet. Nyelvészeti észrevételek Vámbéry Ármin *A magyarok eredete* cz. munkájára. *Nyelvtudományi Közlemények* 17: 412–423.
- Budenz József 1883b. Nyelvészeti észrevételek Vámbéry Ármin *A magyarok eredete* című munkájára – II. *Nyelvtudományi Közlemények* 18: 1–34.
- Erdal, Marcel 2004. *A Grammar of Old Turkic. Handbook of Oriental Studies. Section 8 Uralic & Central Asian Studies Volume 3*. Brill Academic Publishers. Leiden.
- Gágó Zsófia 2021. Ótörök jövevényszavaink régészeti adatok tükrében. In: F. Bátori Gyopárka – Havasi Zsuzsanna – Korompay Eszter (szerk.) *Anyanyelvünk évszázadai 5–6. Az ELTE Benkő Loránd Nyelvtörténeti Hallgatói Műhelye által szervezett 2018. június 8–9-i és 2019. június 7-i konferenciák előadásából készült tanulmánykötet*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest. 41–47.
- Gerstner Károly 2006. A magyar nyelv szókészlete. In: Kiefer Ferenc (főszerk.) *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 437–480.

- Gerstner Károly 2018. Szókészlettörténet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 249–270.
- Golden, Peter B. 1992. *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Gonda Zsuzsa 2009. A szótárhasználati kompetencia elsajátítása és fejlesztése. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=160> (2024. január 20.)
- Helimski, Eugene 2003. Areal groupings (Sprachbünde) within and across the borders of the Uralic language family: A survey. *Nyelvtudományi Közlemények* 100: 156–167.
- Honti László 2017. *A magyar és a nyugati ótörök szókészleti kapcsolatairól*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Johanson, Lars 2020. Classification of Turkic languages. <http://www.turkiclanguages.com/www/classification.html>. (2024. január 20.) <https://doi.org/10.1093/oso/9780198804628.003.0009>
- Kis Tamás 2005. A veláris *i* a magyarban. *Magyar Nyelvjárások* XLIII: 5–26.
- Kiss Jenő 2018. Honti László, A magyar és a nyugati ótörök szókészleti kapcsolatairól. *Magyar Nyelv* 4: 225–227.
- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2018. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- É. Kiss Katalin – Gerstner Károly – Hegedűs Attila (szerk.) 2013. *Kis magyar nyelvtörténet*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Piliscsaba.
- McCoy, Thomas R. – Frank, Robert 2018. Phonologically Informed Edit Distance Algorithms for Word Alignment with low resource languages. *Proceedings of the Society for Computation in Linguistics* 1: 102–112.
- Navracsics Judit 2016. Living with two languages and cultures: The complexity of self-definition for bilingual individuals. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2: 1–23.
- Róna-Tas András 2007. The Khazars and Magyars. In: Golden, Peter B. – Ben-Shammai, Haggai – Róna-Tas, András (eds.) *The World of the Khazars: New Perspectives. Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium*. Brill Academic Publishers. Leiden–Boston. 269–278. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004160422.i-460.40>
- Róna-Tas András – Berta Árpád 2011. *West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian I–II*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Sarnyai Vivien 2022. Élményalapú nyelvtörténet. Gyakorlatok az ELTE Benkő Loránd Nyelvtörténeti Hallgatói Műhely Nyelvtörténet az oktatásban kutatócsoportjának tollából. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=957> (2024. január 20.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2022.2.4>
- Savelyev, Alexander 2020. Chuvash and the Bulgharic languages. In: Robbeets, Martine – Savelyev, Alexander (eds.) *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages*. Oxford University Press. Oxford. 446–464. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198804628.003.0028>
- Siptár Péter 1994. Palatalization rules in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 1/2: 5–32.

Stachowski, Kamil 2010. Quantifying Phonetic Adaptations of Russian Loanwords in Dolgan. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 127: 101–177. <https://doi.org/10.2478/v10148-011-0006-4>

Stachowski, Kamil 2011. A note on Levenshtein distance versus human analysis. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 128: 155–160. <https://doi.org/10.2478/v10148-011-0020-6>

ÚESz. = Új magyar etimológiai szótár. HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont. <https://uesz.nytud.hu> (2024. január 20.)

Vámbéry Ármin 1870. Magyar és török-tatár szóegyezések. *Nyelvtudományi Közlemények* 8. 109–189.

Vámbéry Ármin 1882. *A magyarok eredete. Ethnologiai tanulmány.* MTA. Budapest.

Wieland, Gernot R. 2012. Language Contact. In: Bergs, Alexander – Brinton, Laurel (eds.) *English Historical Linguistics: An International Handbook*. Vol. 2. Mouton de Gruyter. Berlin – New York. 362–373.

Yalçinkaya, Ali Can 2024. *Turkic loanwords in Hungarian: A study concerning loanword adaptation*. PhD Dissertation. University of Pannonia Multilingualism Doctoral School. Veszprém.

- (1) Nemzetközi fonetikai ábécé (IPA) https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IPA_chart_2020.pdf (2024. január 20.)
- (2) Új magyar etimológiai szótár <https://uesz.nytud.hu> (2024. január 20.)
- (3) Google Translate <https://translate.google.com> (2024. január 20.)

**Yalçinkaya, Ali Can – Szentgyörgyi, Szilárd – Parapatics, Andrea
Adaptation of Turkic loanwords: possibilities for applying the results of a study in first
language classes**

This study focuses on the process of adapting West Old Turkic loanwords and the possibilities for teaching this topic. The first, theoretical part of this paper provides a brief overview of research on the Turkish and Hungarian affinity and on Turkic loanwords, followed by a summary of the main results of quantitative research examining the adaptation processes. The second part of this paper presents tasks applicable in teaching the subject area of language history in schools, which were developed based on the results of the research mentioned above. Their aim is to help with understanding the process of lexical borrowing, to help memorize some loanwords, to stimulate interest in exploring the history of Hungarian and other languages, and possibly in learning about modern Turkish language and culture.

Kulcsszók: adaptáció, jövevénytörök, nyugati ótörök, ÚESz.

Keywords: adaptation, loanwords, West Old Turkic, New Etymological Dictionary of Hungarian

Az írás szerzőiről

Yalçınkaya, Ali Can

doktorjelölt

Pannon Egyetem Humántudományi Kar

Többszempelűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola

Veszprém

oktató

Istanbul Beykent University School of Foreign Languages

Istanbul

acykaya[kukac]hotmail.com, canyalcinkaya[kukac]beykent.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0137-6267

Szentgyörgyi Szilárd

intézetigazgató, egyetemi docens

Pannon Egyetem Humántudományi Kar

Angol-Amerikai Intézet

Veszprém

szentgyorgyi.szilard[kukac]htk.uni-pannon.hu

ORCID: 0009-0002-1413-407X

Parapatics Andrea

egyetemi docens

Pannon Egyetem Humántudományi Kar

Magyar Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

parapatics.andrea[kukac]htk.uni-pannon.hu

ORCID: 0000-0002-1711-0885